

„Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 59,1 (2026), s. 137-138

ISSN 2956-6185

<https://doi.org/10.31261/SSHT.2026.59.1.08>

Ks. Kamil Kęsik, ks. Michał Widera, *Ks. Jan Związek. Życie i dzieło*, Opole 2026, ss. 670

Książd dr Kamil Kęsik, badacz dziejów regionu wieluńskiego, ziemi częstochowskiej i kaliskiej, lokalnych instytucji kościelnych, oraz ks. dr Michał Widera, adiunkt w Instytucie Nauk Teologicznych Uniwersytetu Opolskiego, badacz dziejów archidiecezji częstochowskiej, ziemi wieluńskiej, pogranicza polsko-śląskiego, opublikowali relatywnie obszerną monografię pt. *Ks. Jan Związek. Życie i dzieło*.

Rozprawa naukowa dotyczy działalności tegoż prezbitera częstochowskiego, historyka Kościoła w rejonie częstochowskim i wieluńskim. Celem rozprawy, jak zaznaczają autorzy, jest przedstawienie biografii ks. prof. Jana Związka (1937–2020). Na podkreślenie zasługuje fakt, że – mimo iż jest to praca naukowa – przeznaczona jest nie tylko dla grona specjalistów, ale dla każdego, kto chciałby zapoznać się z fragmentem historii powojennego czasu.

Odtworzenie życia i działalności ks. J. Związka wydaje się przedsięwzięciem koniecznym. Recenzowana publikacja pozwala uchronić od zapomnienia samą osobę tego prezbitera częstochowskiego, jak i jego dorobku. Ks. prof. dr hab. Jan Związek był polskim duchownym rzymskokatolickim, profesorem nauk teologicznych oraz jednym z historyków Kościoła w regionie częstochowskim i wieluńskim. Urodził się 6 grudnia 1937 r. we wsi Młynki koło Działoszyna. Po ukończeniu Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie i zdaniu matury eksternistycznej w Liceum im. R. Traugutta w 1956 r., wstąpił do Częstochowskiego Wyższego Seminarium Duchownego, które wówczas miało swoją siedzibę w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 29 czerwca 1961 r. z rąk biskupa Zdzisława Golińskiego. Edukację kontynuował na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, gdzie w 1969 r. obronił doktorat z historii Kościoła. Przez całe swoje dorosłe życie ks. prof. Jan Związek łączył posługę kapłańską z intensywną pracą naukowo-dydaktyczną. Przez dziesięciolecia wykładał historię Kościoła oraz patrologię w Wyższym Częstochowskim Seminarium Duchownym. W latach 1985–1992 piastował funkcję rektora tejże szkoły teologicznej, z powodzeniem odpowiadając za kluczowy proces budowy i przeprowadzkę tej instytucji z Krakowa do nowego gmachu w Częstochowie. Jako profesor nauk teologicznych uczył również studentów innych uczelni wyższych, w tym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie oraz Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Był cenionym promotorem, pod którego kierunkiem powstało około 650 prac magisterskich oraz 13 dysertacji doktorskich. Jako badacz przeszłości pozostawił po sobie imponujący dorobek naukowy, na który składa się 15 książek oraz ponad 800 artykułów naukowych. W swojej pracy badawczej specjalizował się w dziejach diecezji i duchowieństwa, biografistyce oraz martyrologii kapłanów w czasie II wojny światowej i w okresie PRL. Zmarł 8 lipca 2020 r. w Częstochowie w wieku 82 lat.

Recenzowana książka ma więc charakter pionierski. Nie podejmowano dotąd w historiografii archidiecezji częstochowskiej poważnych i pogłębionych badań nad osobą ks. Związka. Aby zrealizować postawiony cel, autorzy przebadali istniejące dotychczas

zasoby archiwalne, które stanowią podstawę źródłową pracy. W pierwszym rzędzie wykorzystano akta zgromadzone w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, które odnoszą się do działalności ks. Związka w archidiecezji częstochowskiej. Archiwum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Archiwum Uniwersytetu Jana Długosza w Częstochowie i Archiwum Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie dostarczyły badaczom interesujących materiałów dotyczących działalności organizacyjno-naukowej duchownego. Naświetlenie kontekstu historycznego środowiska rodzinnego umożliwiło gruntowne przebadanie zasobów Archiwum Państwowego w Łodzi i Sieradzu oraz Archiwum Parafii św. Marii Magdaleny w Działoszynie. Źródła zdeponowane w Archiwum Międzydiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie i Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej naświetlają jego działalność z okresu pełnienia funkcji rektora oraz przybliżają okres jego studiów filozoficzno-teologicznych. Innej perspektywy dostarczają źródła dostępne w zasobach Archiwum IPN w Katowicach, Lublinie i Warszawie. Pojawiające się luki badawcze zostały uzupełnione przez wspomnienia samego protagonisty, liczące 360 stron formatu a4. Uzupełnieniem zawartości źródłowych były publikacje naukowe i popularnonaukowe autorstwa ks. Związka.

Dzięki odpowiednim metodom badawczym autorzy mogli stworzyć strukturę pracy dostosowaną do jej tematu i celu nakreślonego we wstępie. Poniesiony trud badawczy zaowocował pracą składającą się z ośmiu rozdziałów. Konstrukcja monografii ma charakter chronologiczny, co umożliwia spójne prześledzenie drogi życiowej.

W pierwszym rozdziale autorzy omawiają środowisko rodzinne i młodość ks. Związka. Warto zauważyć, że badacze precyzyjnie odtworzyli panoramę środowiska i jego znaczenie dla późniejszych postaw przyszłego kapłana. W części drugiej została naświetlona nauka w Niższym Seminarium Duchownym w Częstochowie. Autorzy właściwie uwypuklili aspekt presji ideologicznej czasów stalinowskich. Rozdział trzeci opisuje czas studiów i formacji duchowo-pastoralnej w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie, jak również początki kapłaństwa. W czwartym rozdziale autorzy rozwijają zagadnienie specjalistycznego kształcenia na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i zainteresowań badawczych. Na plan pierwszy wysuwa się merytoryczna analiza metodologii naukowej, jaką ks. Związek przejął od mistrzów lubelskiej szkoły historycznej. Rozdział piąty to charakterystyka pracy w instytucjach diecezjalnych, natomiast w rozdziale szóstym szczegółowo omówiona została jego wieloaspektowa działalność naukowa. Autorzy dokonali w tych partiach udanej syntezy łączenia obowiązków z pasją naukową przez bohatera książki. Część siódma ukazuje główne nurty jego dorobku piśmienniczego i wkład w historiografię. Badacze dokonali tu rzetelnej klasyfikacji setek publikacji ks. Związka, precyzyjnie definiując jego wkład w rozwój polskiej historiografii kościelnej. Monografię wieńczy rozdział ósmy, skupiający się na schyłkowym okresie życia profesora. Stanowi on spójne dopełnienie struktury pracy, prezentując syntetyczne podsumowanie losów i dokonań ks. Związka. Całość podjętego trudu badawczego zamyka zakończenie, które zawiera krótkie streszczenie pracy i wynik badań. Istotnym uzupełnieniem monografii jest aneks zawierający dorobek naukowy ks. Związka.

Pod względem metodologicznym praca nie budzi zastrzeżeń. Każdy z dokumentów został opatrzony pełnym aparatem krytycznym. Na szczególną uwagę zasługuje krytycyzm w doborze kolejności przedstawianych materiałów. Walorem książki jest także żywy, komunikatywny język, stanowi ona zatem cenne dzieło przedstawiające życie i działalność ks. Jana Związka. Można ją polecić jako lekturę nie tylko dla historyka, ale dla każdego, kto chce poznać dziedzictwo diecezji częstochowskiej.

Ks. Rafał Michaelis

<https://orcid.org/0009-0008-5251-1626>